

Zondag 4 september 2011

19 Ik verzeker het jullie nogmaals: als twee van jullie hier op aarde eensgezind om iets vragen, wat het ook is, dan zal mijn Vader in de hemel het voor hen laten gebeuren. 20 Want waar twee of drie mensen in mijn naam samen zijn, ben ik in hun midden.’ (Matteus 18:19-20, NBV)

In de afgelopen week heb ik me om een bepaalde reden afgevraagd: Welke invloeden heb ik ondergaan bij mijn vorming en opleiding tot predikant? De gezichten van de hoogleraren van de hogeschool van toen kwamen me voor de geest. Ik denk opeens sterk aan dr Jelle Wytzes, die belast was met de taak om ons het Grieks en Latijn van de kerkvaders bij te brengen. Als hij aan de beurt is, leidt hij in de aula van de hogeschool een gebedsdienst ter afsluiting van de cursus. Prof Wytzes is oud-leraar en weet met humor onze aandacht vast te houden. Hij houdt een toespraak en ook ditmaal zegt hij opnieuw, wat we zo vaak van hem hebben gehoord - dat de woeste Turken bijna alle Grieks-christelijke cultuur hebben vernield. Aan het eind vraagt hij ons om stilte. Hij zal ons nu iets laten horen, wat hem zijn leven lang geraakt heeft. Even later horen wij, verbaasde studenten, een geluidsopname van een mannenkoor. Met hun diepe basstemmen zingen ze eensgezind het Oosters Orthodoxe ‘Laat mijn gebed opstijgen als reukwerk’. Als het afgelopen is, verlaten we de aula – in stilte. En zoveel jaar later realiseer ik me, hoe ik voor het eerst van mijn leven in een diepe realiteit ingeleid werd, die ik voordien niet kende.

Vanzelf komt de vraag bij me op: Heeft de Oosters Orthodoxe kerkmuziek mij als predikant en gelovig christen nog meer beïnvloed? Nee, is het antwoord. Wel heb ik van dit plechtig gezongen gebed iets anders overgehouden. Een dominee, een pastoor of een bisschop in Nederland kunnen kritiek te verduren krijgen: besluiteloosheid ten aanzien van de vraag homoseksualiteit, gevaarlijke ideeën over door eigen toedoen beëindigd leven, naïeve opvattingen over vredelievendheid van de islam. Willen een pastoor, een bisschop of een dominee hun dienstwerk goed doen, dan kunnen ze alle drie niet zonder bepaalde eigenschappen, en niet zonder nederigheid en heiligheid. Het zeggen/zingen van gebeden vormt ten diepste de kern van het dienstwerk; het komt er in elk geval heel dichtbij.

Een mooi gebedstekst heb ik van begin af aan gevonden de psalmregel: ‘Onze hulp is in de naam van de Heer, die hemel en aarde gemaakt heeft’. En aan deze woorden begin ik me stil en langzaam te gewennen. Laat ik het vanochtend hebben over het gebed; de evangeliëlezing Mat 18 vraagt erom. Welke tradities hebben mijn gebedsleven gevoed? Ik denk, dat het echt begon met de traditionele gereformeerde gebedstrant, die ik aanleerde als kind. Erna groeide ik op met de speelse, meditatieve teksten voor tieners van Sipke van der Land en later met de felle psalmgebeden van Ernesto Cardenal. Was er iets van muziek in die gebedsteksten te vinden? Van thuis heb ik het zingen met de paplepel ingekregen. Het was iets, dat ik opzoog als heel jong kind. En zo iets betekent heel veel voor een mens. Muziek als onderdeel van de liturgie-viering begon daar en is altijd iets fundamenteels gebleven voor mij. Zowel in de manier van omgaan met muziek als met de liturgie is er een sterke overeenkomst.

Op die ene keer na ben ik als student nooit meer in aanraking geweest met het Oosters Orthodoxe christendom. Pas heel veel later groeide mijn belangstelling voor de orthodoxe liturgie. Daarin is iets – om zo te zeggen – totaal anders, een grotere dimensie. Opeens nam ik me voor, dat ik meer tijd wilde besteden aan het gebed en meer stil zijn en enkel in me opnemen wat ik ontvangen had.

Maar hoe begrijp je nu, wat je eigenlijk doet als je bidt? Als christen vat ik, wat ik in het gebed doe, zo op: toestaan, dat het leven van Jezus in mijzelf tot leven komt met de heilige Geest. Vanuit de diepte van mijn wezen als gelovige stijgt een soort opwelling van leven en

liefde omhoog naar die mysterieuze bron van Jezus' wezen, dat is God de Vader. Dus, als ik bid, probeer ik ruimte te maken daar voor. Ik probeer niet die ruimte op te vullen, probeer niet iets te doen, maar ik probeer haast gedragen te worden door dat opstijgende water/
Een dichter schreef : "En de vijver was gevuld met water van zonlicht"(Eliot). Het is een prachtig beeld van iets, dat omhoog rijst. Maar wil dat gebeuren, dan moet je een heel veel loslaten. Je moet je lichaam stil maken met je verbeeldingskracht en iets laten opbloeien, iets laten gebeuren. En eerder of later moeten je gedachten en je gevoelens uit de weg. Dan is bidden gemeenschap. Ik sta toe, dat de diepte van binnen en de diepte van buiten samen komen.

Wat ik denk over de voorbede voor anderen ? Het gebed, zoals ik tot nu toe beschreef, lijkt heel sterk een innerlijk, persoonlijk gebed. Toch bestaat er geen echt groot verschil tussen. Iemand schreef eens aan een vriend in moeilijkheden: "Ik ga voor je bidden, ik ga tien minuten alleen denken aan jou en aan Jezus." Dit is een mooie omschrijving van voorbede doen voor een ander. Je zendt niet je lijst met verzoeken op naar God of bombardeert Hem met je eisen. In de voorbede voor een ander houd je het beeld en de gevoelens van iemand of diens situatie in de tegenwoordigheid van God, als wilde je wel dat het ene langzaam in het andere doorsijpelde. Het samenbrengen van deze twee realiteiten(die van de ander en van God) in mijn gedachten en hart, is precies hoe voorbede-doen in z'n werk gaat.

Of er dan helemaal niets in zit van het aan God zeggen: Alstublieft, helpt U deze persoon of: Brengt U verandering in die situatie ? Zeker, natuurlijk zit dat er ook in, omdat mijn emoties hier een rol spelen. In buitengewoon intense noodsituaties zeg ik natuurlijk soms: God, alstublieft trekt U zich het lot van die-en-die aan. Onze emoties bewegen ons ertoe, om dit soort dingen te zeggen. En we hoeven ons er niet voor te schamen. Maar de werkelijkheid van de voorbede is: enkel God toestaan in die situatie daar God te zijn. Dat is wel het voornaamste punt.

Bisschoppen, pastoors en dominees hebben een drukbezette agenda. Hoe vind ik tijd om te bidden en stil te zijn in het leven dat ik nu heb ? Een ontzuenderende opmerking in dit verband las ik van bisschop Desmond Tutu. Die moet eens gezegd hebben: "Ik heb het zo druk met alles, dat ik minstens twee uur per dag extra nodig heb, om ervoor te bidden." Ik denk er nog over na. Tutu bedoelde dit: Naarmate we het drukker hebben, des te belangrijker wordt het om ruimte te maken voor gebed. Als we enkel van het ene naar het andere gaan, zonder dat we proberen ergens een anker te laten zakken, dan raken we echt uitgeput en rusteloos – en dat is een verkeerd. Het is een kwestie van proberen tijd te maken 's ochtends vroeg, om de hele dag in perspectief te zien en genoeg ruimte te hebben om dan de rest van de dag structuur te geven.

We kunnen het meeste maken van die uitzonderlijke momenten, wanneer er niet veel gaande is, door bewust te zitten, diep in en uit te ademen voor een paar minuten en enkele woorden te zeggen als: Kom, Jezus of God, wees voor ons God, en bewust het moment van nu te beleven. Iedereen weet langzamerhand wel, dat de grootste verleiding hierin bestaat, dat we ons het moment van nu niet bewust zijn en we onze krachten en verbeelding altijd ergens hebben, waar we niet werkelijk zijn. Dus met God samen zijn is bewust het moment beleven. Als iemand praat over de afwezigheid van God, dan zou ik haast willen zeggen: Het probleem is niet dat God afwezig is, maar dat u afwezig bent.

Op de hogeschool werd ik eigenaardig geraakt door de Oosters Orthodoxe kerkmuziek, op school kwam ik aanraking met gedichten over het gebed. De meesten daarvan gaan over het wachten en de stilte en het besef van afwezigheid van God. Toch is er midden in dat besef van afwezigheid de gewaarwording, dat je bent aangekomen op de plaats waar je zijn moet. Dat is een werkelijkheid, die boven de woorden uitgaat, die je maar kon vinden. Je moet wachten, je

moet op die plek met dat besef blijven. (Nicolaas Beets in zijn gedicht “De moerbijtoppen ruisten...”)

Hoe komt het toch, dat er zoveel religieuze dichters zijn ? Ik denk, dat er een bijzondere relatie is tussen poëzie en gebed. Ik ben er diep van overtuigd. Het heeft, volgens mij, te maken met de poging om in het reine te komen met wat er gebeurt, met de poging om het alles regelende, verwarde denkend verstand uit de weg te gaan. Poëzie gebeurt soms onverwachts, iets spreekt aan en valt samen – er is een samenloop, die we niet zochten. Maar om in die geestesgesteldheid te zijn, waarin deze kleine samenvallende momenten gebeuren, moet je de gewoonte aanleren van stil worden, luisteren en dingen laten gebeuren. Het soort gemoedsgesteldheid, dat poëzie laat gebeuren, verschilt heel weinig van de gesteldheid, die ervoor zorgt dat gebeden gebeuren.

Kun je voor die gemoedsgesteldheid ook naar de kerk komen ? Ja, waarom eigenlijk gaan mensen naar de kerk ? De georganiseerde, traditionele kerk biedt je een begrippenkader en zij geeft je een vocabulaire/woordenschat. Er wordt je verteld, met welk soort God je te maken hebt. Een God, die niet op afstand verkeert en daarom toegeschreeuwd moet worden. Maar een God, die zichzelf helemaal toegankelijk maakt. In de kerk hoor je dat je de mogelijkheid hebt om in Gods tegenwoordigheid te staan en je te richten op God, zoals Jezus dat deed – heel persoonlijk en rechtstreeks – van binnenuit Gods eigen leven. En je krijgt dit soort repertoire van zinnen en ritmes, waarmee je je kunt behelpen, als dingen moeilijk zijn of zwaar in je gebed. Vind je het lastig om je te concentreren en geconcentreerd te blijven ? Dan zeg ik, vind een zin of een rij woorden en hang de verstilling aan die kapstokhaak. Omdat woorden, die je vertrouwd zijn en niet diep overdacht hoeven worden, je helpen om stil te worden.

Om een woordenschat te krijgen – daarom ga je naar de kerk. Toen ik een tiener was, kreeg ik van de dominee geen gebedenboek mee, waaruit ik een tekst van buiten kon leren. (Misschien moesten wij voortaan dat maar wel doen in onze Hoeksteen en onze jonge mensen een dienstboek overhandigen.) Op de lagere school leerde ik met de andere kinderen van de klas de wekelijkse psalm, het psalmversje. Wat heb je aan het van buiten leren van een gebedstekst ? Op bepaalde momenten doet het dienst als een kapstokhaak, om dingen aan op te hangen. Een psalmversje of een bijbelvers of een gebedstekst - het helpt ons om zulke zinnestukjes in vaste vorm te hebben; soms geven die alleen al ons gemoedsrust. Dit alles maakt deel uit van wat je als eenling meekrijgt bij het naar kerk gaan. Maar ook (en dat is een nogal sterk uitgedrukt door Jezus in Mat 18) als christen ben je altijd in gebed met andere christenen, of je je het bewust bent of niet. Je gaat naar de kerk, om jezelf in te dompelen in iets, om iets op te nemen en zelf opgenomen te worden, om te bidden als het lichaam van Christus – die gemeenschap, die samen Christus' liefde onder woorden brengt en diens verlangen naar de Vader.

Er zijn nogal wat mensen met forse kritiek op de kerk; en dat helpt nu ook niet echt bij het bidden. Hoe ik met zulke kritiek omga ? Ik heb er wel eens goed genoeg van. Maar ik herken ook, hoeveel ervan waar is. Bij sommige kerkdiensten, die ik meemaak, zit ik te denken: O, in vredesnaam, houd eens een moment je mond en laat God nu binnen. Het is allemaal zo lawaaierig, zo zelfvoldaan en zo druk, dat niemand echt de ruimte krijgt om te groeien. Volgens mij moeten we zorgvuldig werken aan de vraag, hoe we ons gebed structuur kunnen geven rondom de stilte, hoe de gebedsritmes mensen kunnen brengen bij wat ze zijn, in plaats van hen enkel op te jagen in een koortsachtig patroon van emoties en gepraat. We zijn er niet goed in – maar we kunnen het wel leren (Met ere noem ik hier Cobi Kromhout, cantor en liturgist, en de vrucht van haar jarenlange werk in onze gemeente). Als we ons zo bezinnen hoe we de eredienst samen vieren, dan bestaat de goede kans, dat mensen niet weggaan met

het gevoel dat ze niet geholpen werden om te groeien. Maar met het gevoel, dat ze in iets wat dieper is dan henzelf ingeleid werden, meer verstild en meer reëel.

Maar niet alleen in de kerkdienst, ook op volkomen ongedachte plekken kunnen we in iets wat dieper is dan onszelf ingeleid worden. Iemand vertelt: *Ik was met anderen 11 september 2001 op de twintigste verdieping van een gebouw aan de zuidkant van het World Trade Centre in New York. Het gebouw stond zo dichtbij de Twin Towers, dat het zelf heen en weer schudde toen de eerste toren neerging. Onze groep kon amper ontsnappen, bijna waren we gestikt in de rook en de roet. Oog in oog met de dreiging van de dood, kon ik bidden. Ik vertel wat herinneringen, die ik nooit zal kwijtraken. Het eerste is: dat de mensen in het gebouw waar ik was zich verzamelden, toen we dachten dat we met de toren zouden neerstorten. Met z'n dertigen waren we in een donkere ruimte – de verlichting was uitgegaan – we luisterden naar het geluid, waarmee de eerste toren razend neer kwam. En allemaal probeerden we ons te concentreren op het gebed door elkaars handen vast te houden en te ademen. Ze vroegen mij om hen voor te gaan in gebed. Het was de opgave, om die stilte te midden van hevige angst vast te houden. Het bepaalt ons erbij, dat we in de meest extreme situaties als mensen nog een bepaald vermogen hebben om aan te komen – om te komen, waar we hier en nu zijn.*

En de tweede onvergetelijke ervaring op 11 september was, toen we probeerden weg te komen uit het neervallende puin, omdat de tweede toren ineens stortte. We hadden veiligheid gezocht in een container en we hadden een groepje overstuur geraakte kleuters bij ons, afkomstig uit een crèche in ons gebouw. We gingen hen mee naar buiten nemen. In die container was ook een werkmans. Die wist niet wie wij waren, hij zei alleen: “Hey, ik ben christen en ik denk, dat we nu moeten bidden. Hij sloeg zijn armen om een paar van ons en verzamelde ons als een voetbalscrum en hij sprak een heel direct en eerlijk en kort gebed uit.

Als ik daaraan terugdenk - toen voelde ik vanuit alle angst en paniek deze eenvoudige woorden opkomen. Die man wist wat een onbekende vrome schrijver uit de middeleeuwen neer schreef: Als je in een brandend huis bent, roep je ‘brand’. Als je midden in duister en doodsgevaar terecht bent, roep je ‘God’.

En nu van de gebeurtenissen van 9/11/2001 – die alom in steden en landen van onze wereld weerslag kregen en nog steeds krijgen – naar een persoonlijke vraag, tenslotte. Wat zou ik zeggen tegen iemand, die toegeeft dat die niet erg goed is in bidden ? Eerst, dat ik iedereen wantrouw, die zegt dat die heel goed is in bidden ! Tegen iemand anders, die niet erg goed is in bidden, zou ik zeggen, dat het voornaamste van het gebed is: toestaan dat waarheid en realiteit in jezelf opbloeien. En dat het bidden daarom een onderdeel is van een meer menselijk mens worden en meer jezelf. Het gaat er niet om, dat we met ons gebed makkelijk te noteren resultaten boeken, maar dat we groeien in waarheid. Zelfs onze geringste openheid voor God, verstilling en verwelkoming van Hem is deel daarvan. Iemand schreef eens: Hoe minder je bidt, des te slechter het bidden gaat. En dat is wel waar. Tegelijk zeg ik ook: Als je maar vijf minuten tijd hebt, dan heb je in elk geval vijf minuten en die geef je aan God. En je zegt tegen Hem: Wilt U ook vandaag weer God voor mij zijn. Maak mij meer echt, meer reëel en meer liefhebbend. En God doet dan verrassende dingen – Hij doet grote dingen met de kleinste ogenblikken, die wij Hem bieden.

Ds. Chris Koole